

що вчитель Й.І. Чеховський (керівник гуртка) російської трудової школи № 23 в Житомирі “з політичної точки зору – толстовець, його погляди суперечливі... відображають проповідництво неспротиву злу та богошукання” [4, с. 230]. Ця характеристика була написана на основі висновку Волинської губцензури про лекцію Й.І. Чеховського на тему “Монашки й сам чорт”: “Автор проповідує... толстовство, змішує в одну купу і релігію, і науку... Такий підхід до аудиторії з точки зору політико-просвітницької роботи і розвитку наукового світогляду мас – є ідеологічно несприйнятним” [4, с. 231]. Як бачимо, це джерело не дає чіткої відповіді: чи дійсно цей вчитель належав до секти толстовців? Подібних припущень щодо належності окремих осіб до тієї чи іншої секти в архівних матеріалах чимало, але вони не можуть слугувати у з’ясуванні питання кількісних показників сектантських течій. Тому, як справедливо зауважує А. Киридон, за таких обставин при визначенні чисельності окремих громад та їх представництва варто зважати на певну умовність показників [5, с. 130].

Цілком очевидно, що в нових соціально-економічних, соціокультурних і суспільно-релігійних реаліях 1920-х рр. “православне” сектантство традиційно христівірського, духоворського, молоканського походження настільки трансформувалося і змішалось, що проблема ідентифікації різноманітних течій чи окремих груп, у тому числі й квазі-радикальних, їх класифікації, з’ясування їхнього ставлення до православної церкви та інших конфесій тощо, потребує окремого наукового дослідження. Разом з тим, можна констатувати, що на Волині-Житомирщині сектантський рух охопив частину сільського населення, а в окремих районах та селах мав значний вплив.

Список використаних джерел

1. Державний архів Житомирської області. – Ф. Р-363. – Оп. 1. – Спр. 1273.
2. Там само. – Спр. 1267.
3. Жилюк С. Протестантський рух та Обновленська церква в Україні в 20-х рр. XX ст.: особливості міжконфесійних відносин // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – К.: Інститут історії України НАН України, 2001. – Вип.5. – С. 103–114.
4. Єршова С. Історія школи № 23 м. Житомира // Роль краєзнавців в духовному збагаченні особи: Матеріали науково-практичної конференції. – Житомир, 1998. – С. 229–240.
5. Киридон А. Час випробування: держава, церква, суспільство в радянській Україні 1917–1930-х рр. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 384 с.
6. Червоний терор проти духовенства і віруючих на Східній Волині (Житомирщині) у 20–30-х рр. XX ст. Архівні документи та матеріали / Упорядник С.І. Жилюк. – Рівне: Волинські обереги, 2003. – 152 с.
7. Шугаєва Л. Православне сектантство в Україні: особливості трансформації: Монографія. – Рівне, 2007. – 320 с.

References

1. Derzhavnyj arhiv Zhytomyr's'koi' oblasti. – F. R-363. – Op. 1. – Spr. 1273.
2. Tam samo. – Spr. 1267.
3. Zhylyuk S. Protestants'kyj ruh ta Obnovlens'ka cerkva v Ukraїni v 20-h rr. XX st.: osoblyvosti mizhkonfesijnyh vidnosyn // Ukraїna XX st.: kul'tura, ideologija, polityka. Zbirnyk statej. – K.: Instytut istorij' Ukraїny NAN Ukraїny, 2001. – Vyp.5. – S. 103–114.
4. Jeršova S. Istorija shkoly № 23 m. Zhytomyra // Rol' krajeznavciv v duhovnomu zbagachenni osoby: Materialy naukovopraktyčnoj konferencij'. – Zhytomyr, 1998. – S. 229–240.
5. Kyrydon A. Chas vyprobuvannja: derzhava, cerkva, suspil'stvo

v radjans'kij Ukraїni 1917–1930-h rr. – Ternopil': Pidruchnyky i posibnyky, 2005. – 384 s.

6. Chervonyj teror proty duhovenstva i virujuchyh na Shidnij Volyni (Zhytomyrshhyni) u 20–30-h rr. XX st. Arhivni dokumenty ta materialy / Uporjadnyk S.I. Zhylyuk. – Rivne: Volyn's'ki oberegy, 2003. – 152 s.

7. Shugajeva L. Pravoslavne sektantstvo v Ukraїni: osoblyvosti transformacii': Monografija. – Rivne, 2007. – 320 s.

Bernatsky V. R., graduate student of the history of Ukraine, Rivne State Humanitarian University (Ukraine, Rivne), viktorbernatskiy@mail.ru

Orthodox–sectarian movement in Volyn and Zhytomir regions 20-ies of XX century under the Bolshevik regime

The article deals with sectarian movement development in conditions of Bolshevik regime in 1920th in Volyn and Zhytomir regions, the identification of different sects according to the doctrines and cultic practice.

Keywords: Volyn region, Zhytomir region, sectarianism, hrystoviry, molokany.

Бернацкий В. Р., аспирант кафедры истории Украины, Ровенский государственный гуманитарный университет (Украина, Ровно), viktorbernatskiy@mail.ru

Православно–сектантские движения на Волинии – Житомирщине 20-х годов XX века в условиях большевистского режима

Отражено развитие сектантского движения на Волинии – Житомирщине в условиях большевистского режима 1920-х гг., сделана попытка идентификации разных по вероучению и обрядо–культурной практике сект православного происхождения.

Ключевые слова: Волинь – Житомирщина, сектанство, христоверы, духоборы, молоканы.

* * *

УДК 94(477)“19”:631.3

Кулікова Т. О.

пошукувач, Черкаський національний університет
ім. Богдана Хмельницького
(Україна, Черкаси), anicid2012@ukr.net

Хід РЕОРГАНІЗАЦІЇ МТС ТА РЕАЛІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕМОНТНО–ТЕХНІЧНИХ СТАНЦІЙ В УКРАЇНІ

Висвітлено особливості проведення реформи МТС в Україні наприкінці 1950-х років. Вказано на проблеми, які виникали в сільському господарстві в контексті її реалізації. Розкрито діяльність РТС в першій половині 1960-х років.

Ключові слова: МТС, РТС, реорганізація, сільськогосподарська техніка.

Після прийняття в кінці березня 1958 року Верховною Радою СРСР закону “Про подальший розвиток колгоспного ладу та реорганізацію машино-тракторних станцій” в країні доволі оперативно розпочалося втілення в життя основних його положень. Як наслідок, техніка передавалась колгоспам, МТС ліквідовувались, а замість них створювались РТС, але при цьому в деяких колгоспах виникали проблеми з викупом техніки, адже вони не володіли достатніми фінансовими ресурсами. Крім того, після ліквідації МТС в колгоспах виникали проблеми з обслуговуванням нової техніки та кадровим забезпеченням.

Показати хід реорганізації МТС та особливості функціонування РТС наприкінці 1950-х – в першій половині 1960-х років.

Окремі питання матеріально-технічного забезпечення сільського господарства Української РСР в 50-х – першій половині 60-х років минулого століття знайшли своє відображення в працях по сільському господарству загального характеру. Деякі аспекти даної проблематики знаходять своє поверхове відображення в загальних працях присвячених вивченню аграрної історії України. Серед них зокрема можна відмітити

“Новітню аграрну історію України” О.М. Завальнюка [5]. В своїй монографії П.Г. Гайдуцький [2] аналізує історичний досвід діяльності подібних МТС та РТС підприємств в минулому. Цікаве висвітлення даної проблематики можна знайти в працях багатьох істориків, таких як, П.С. Костик [13]; С.С. Падалка [18].

Передбачена реорганізацією передача техніки колгоспам розпочалася ще до прийняття згаданого закону. На початку березня 1958 р. в Києві відбулася представницька нарада, на якій розглядалися питання майбутньої реорганізації. З огляду на відсутність затвердженого порядку і умов продажу техніки, на нараді було прийнято відповідні рішення про порядок передачі сільськогосподарських машин із МТС в колгоспи, що і поклато початок процесу реорганізації в УРСР. Фактично не маючи ще визначених цін на техніку та розробленого порядку її продажу господарствам колгоспи вже почали отримувати її в своє користування, а кошти вони мали сплатити після прийняття відповідних рішень [11, с. 70].

Лише після прийняття інструкції Міністерства сільського господарства і Міністерства фінансів СРСР “Про порядок та умови продажу колгоспам тракторів, сільськогосподарських машин і механізмів, що належать МТС”, в Україні розпочався реальний продаж техніки. В березні–квітні 1958 р. для його проведення в кожному районі створювалися спеціальні комісії. Вони відповідали за надання техніці МТС належного стану, за раціональний розподіл звільненої обслуги механізмів та спеціалістів, правильну оцінку вартості тракторів та іншої техніки. Оціночними комісіями визначався технічний стан тракторів та машин, відсоток їх зносу.

В інформації сільськогосподарського відділу ЦК КПУ за 1958 р. містяться дані про хід реорганізації МТС на місцях станом на кінець березня 1958 р. Так, у Сумській області налічувалося 659 колгоспів, з них прийняли техніку від МТС – 181, що складало 27,4%. Темпи передачі були повільні, робота організована незадовільно, техніка передавалася невідремнтованою. У Хмельницькій області процес передачі проходив організованіше. З 836 колгоспів прийняв техніку 501. Однак з 68 МТС області повністю її передали лише 6. З Харківщини повідомляли, що з 747 колгоспів області прийняли техніку 426, всього ж купували техніку 699 господарств, а для інших 48 зберігався попередній порядок обслуговування, тобто через МТС [15, с. 134]. Отже, процес передачі техніки колгоспам проходив досить нерівномірно. Лише в 13 областях УРСР техніку прийняли всі колгоспи республіки. 662 економічно слабкі колгоспи не мали фінансових можливостей для придбання техніки, тому вони повинні були обслуговуватись тими МТС, які продовжували функціонувати, або ж новоствореними РТС (ремонтно–тракторними станціями).

Реорганізація повинна була проводитися, як зазначалося, в законі “Про дальший розвиток колгоспного ладу та реорганізацію машино–тракторних станцій”, поступово. Однак у її практичному здійсненні (аж ніяк не за ініціативою колгоспників), була допущена поспішність. Незважаючи на заклики до обережності, її провели протягом одного року зразу ж по всій території країни і по всіх господарствах одночасно. Результат виявився негативним. Колгоспи

потрапили у важке матеріально–фінансове становище. Відповідно знижувалася оплата праці, ускладнювалася виплата на трудовні [6, с. 16].

У постанові комісії по сільському господарству Верховної Ради УРСР від 10 червня 1958 р. “Про хід реорганізації МТС” вказувалося, що на кінець травня 1958 р. з 12928 колгоспів, які “виявили бажання” купити сільськогосподарську техніку, оформили купівлю техніки відповідними актами 12613 господарств [7, с. 416].

Проте, варто відмітити, що і без того невисокі темпи передачі техніки колгоспам часто гальмувалися роботою і самих комісій. В ряді областей мали місце серйозні порушення, які стосувалися завищення відсотку зносу машин. Якщо в Кримській області знос проданих машин визначався в 22%, в Харківській – 23,8%, Чернігівській і Житомирській – 26,5%, то у Волинській області – 38% у Сумській – 37%, Київській – 35%, Чернівецькій і Закарпатській – 35,9%. При середньому показнику по Україні 28,6%. З метою ліквідації подібних порушень в ці області відряджалися спеціалісти для з’ясування причин завищення та надання експертної допомоги. Мали місце зволікання та затрати суто організаційного характеру.

Їх причина полягає в тому, що Головсільгоспстач Міністерства сільського господарства давав неправильні вказівки щодо продажних цін. Так, він вказував неправильні ціни на трактори ДТ–54, КДП–35Ц “Універсал” та інші машини, що різнилися від існуючих преїскурантів, більше того, наполягали на їх затвердженні [18, с. 112].

У більшості випадків продаж техніки проводився у відповідності з встановленим порядком. Однак виявилось і багато порушень. Так, в Бориспільській МТС Київської області траплялися випадки продажу тракторів за цінами, меншими, ніж ті, що встановлювали перед продажем і на нові машини – встановлювали завищений відсоток зносу. Велико–Мостівська МТС Львівської області продавала колгоспам не відремнтовані сівалки і 7 зернових комбайнів [15, с. 53].

Найбільш інтенсивний продаж машин відбувався протягом другого кварталу 1958 р. На кінець року він був вже практично завершений. У цей період більшість колгоспів, особливо економічно слабких, укрупнювалися. З 1 січня по 1 травня 1958 рік в Україні укрупнено 975 колгоспів. Крім того, із числа відстаючих господарств передбачалося: перетворити в радгоспи – 31 колгосп та приєднати до них – 46, передати лісгоспам та іншим організаціям – 43 колгоспи і реорганізувати в промислові артілі 2 колгоспи, таким чином, в республіці залишилося 135900 колгоспи. З них 12928 – прийняли техніку МТС, що складо 95%. Початкова балансова вартість прийнятої колгоспами техніки складав 5,4 млрд. крб. (в старому масштабі цін) або 72% балансової вартості існуючої в МТС техніки [13, с. 47].

Потрібно відзначити, що в 1958 році в республіці залишилося 713 колгоспів, в основному економічно слабких, які не викупили техніку. Для обслуговування вказаних колгоспів було залишено без реорганізації 41 МТС, крім того на 57 РТС виконували функції МТС. Найбільше колгоспів, які не придбали техніку було, в

гірських областях, де їх нараховується більше 200: Рівненська область – 98, Станіславська – 54, Волинська – 54, Дрогобицька – 34 [15, с. 3].

Залишаючи певну частину МТС, передбачалося що вони допоможуть колгоспам подолати своє відставання і через 1–2 роки колгоспи зможуть придбати техніку. Однак, в зв'язку з відміною натуральної оплати за роботу МТС і переходом на грошову оплату, колгоспи Полісся і Західних областей УРСР, які не придбали техніку, опинилися в більш невігідному становищі, ніж були раніше. Пояснюється це тим, що раніше ставки натуроплати були диференційованими по районах республіки і встановлювалися незалежно від затрат держави на тракторні роботи. Тепер, в зв'язку, з грошовою оплатою колгоспи Полісся і Західних областей повинні були платити за виконані роботи по їх собівартості, тобто значно більше ніж раніш коштувала натуроплата [15, с. 4].

Так, наприклад, в Червоному районі, Сумської області, було залишено 2 МТС – Есманську та Вільно-Слобідську. В 1957 році в колгоспах зони діяльності цих МТС було виконано механізованих робіт 160 тис. га умовної оранки, за які колгоспи здали натуроплату на суму 3985 тис. крб. (за цінами 1958 року). За такий же обсяг механізованих робіт колгоспи Червоного району в 1958 році мали вже сплатити на 1901 тис. крб. більше в порівнянні з 1957 роком. Розрахунки показують, що якби колгоспи Червоного району придбали техніку то їх витрати склали б 4894 тис. крб. або близько на 1 млн. крб. менше ніж вони заплатять за роботи МТС в 1958 році. Таке ж становище в зоні діяльності Холменської МТС, Чернігівської області де різниця в оплаті механізованих робіт в 1958 році складатиме більше 700 тис. крб. у порівнянні з 1957 роком [15, с. 5].

Як видно з наведених прикладів, колгоспи, які в 1958 році обслуговувалися МТС, опинилися в доволі невігідному становищі у порівнянні з колгоспами, які придбали техніку. Таке економічне “стимулювання” сприяло тому, що колгоспи, які ще не мали власної сільськогосподарської техніки, були вимушені звертатися в районні, обласні і республіканські органи з проханням продати їм техніку вже в 1958 році.

Загалом на кінець 1958 року колгоспи купили в МТС 108,4 тис. тракторів, 42,7 тис. зернозбиральних комбайнів, багато іншої сільськогосподарської техніки. Частина господарств розраховалася за придбану техніку власними коштами. Економічно слабкі колгоспи отримали державні кредити. З МТС в колгоспи за цей час перейшло працювати більше 300 тис. трактористів та комбайнерів. У 1960 році продаж техніки колгоспам завершився. Держава реалізувала колгоспам 660 тис. тракторів, 300 тис. зернових комбайнів [16, с. 91]. Однак незабаром були підвищені ціни на техніку, запасні частини та паливно-мастильні матеріали, що поставило колгоспи в досить скрутне фінансове становище. Щойно розрахувавшись за придбану техніку, вони знову витрачали немалі кошти на ремонт придбаних машин, їх обслуговування та експлуатацію. Це негативно позначилося на бюджетах більшості господарств.

Найскладнішою була проблема розрахунків колгоспів за придбану техніку. Якщо деякі “колгоспи-мільйонери” і здобули вигоду від цієї реформи, то бідні

господарства, яких була абсолютна більшість, потрапили у складне становище. Так, за планом, передбаченим законом, колгоспи мали поступово розраховуватися за придбану техніку аж до 1963 р. Причому плата в 1958 р. повинна була становити 1095 млн. крб., 1959 р. – 1061 млн. крб., 1960 – 759 млн. крб., 1961–1963 рр. – 309 млн. крб. Але ці терміни не виконувалися. На середину 1958 р. було внесено в банк за придбану техніку лише 269 млн. крб. [1, с. 17].

Відповідно до постанови Ради міністрів СРСР від 10 жовтня 1958 р., раніше встановлені терміни внесення плати колгоспами за придбану техніку були переглянуті, оскільки вважалося, що високий урожай 1958 р. дасть змогу збільшити розміри платежів і скоротити термін кінцевих розрахунків колгоспів з державою. До того ж, грудневий 1958 р. пленум ЦК КПРС відмітив недоцільність подальшого існування МТС, що мало прискорити перехід техніки до колгоспів. У його постанові пропонувалося місцевим партійним і радянським органам “у найближчий час завершити роботу по реорганізації МТС” [3, с. 47].

Відповідно розмір платежів на 1958 р. був збільшений ще на 405 млн. крб. Загалом у 1958 р. колгоспи заплатили 2082,8 млн. крб., що складало 48,5% від загальної вартості придбаної техніки. Із будівель, звільнених у зв'язку з реорганізацією, колгоспам було продано 34 майстерні і 423 інших приміщень [5, с. 10].

Витративши значні кошти на придбання нерідко застарілої техніки в МТС, колгоспи не мали можливостей придбати нову техніку. Борги колгоспів банкам СРСР за викуплену сільськогосподарську техніку досягли в 1961 р. більше 2 млрд. крб. [9, с. 145].

Наміри М.Хрущова радикально змінити становище селянства не привели до позитивних наслідків. Багато колгоспів опинилися у важкому фінансовому становищі, оскільки техніка, яку вони вимушені були викупувати, продавалася їм за новими оптовими цінами, які значно перевищували державні, за якими техніку в свій час отримували машинно-тракторні станції.

Був ще один досить суттєвий фактор, який застосовувала державна машина під час викуповування техніки в МТС. Він полягав у тому, що у зв'язку з відсутністю в господарствах інструкції Міністерства сільського господарства і Міністерства фінансів про порядок і умови продажу тракторів та іншої сільськогосподарської техніки, оцінювання їх вартості відбулося в ряді областей республіки після продажу техніки колгоспам. Фактично розцінки на придбану техніку прийшли тоді, коли техніка була вже передана колгоспам. Це внесло дезорганізацію в стосунки між державою і колгоспами [2, с. 165].

Так, у Житомирській області оцінювання вартості проданої техніки було орієнтовним, тобто тільки наближеним. Із 64 МТС у РТС було реорганізовано на Житомирщині 60 і 4 МТС (Олевська, Потіївська № 2, Мархлевська і Городненська) були залишені в звичному статусі. Із 727 колгоспів області, які придбали техніку, за неї розрахувались лише 63 колгоспи, що становило 8,6% [9, с. 144].

На Вінниччині кілька разів змінювали ціни на техніку, яку вже передали колгоспам. На більшість сільськогосподарської техніки були відсутні технічні паспорти. У Хмельницькій області на початок літа 1958 р. із 858 колгоспів повністю оплатили придбану техніку лише 18 господарств.

У Кіровоградській області 69 МТС продали техніку 529 колгоспам. Але в області не було жодного колгоспу, який би повністю оплатив вартість техніки, і не було господарств, які давали б зобов'язання в 1958 р. оплатити куплену техніку. У Станіславській області техніку придбали 320 колгоспів із 418, а повністю за неї розрахувалось лише 16 [9, с. 144].

На липень 1959 р. у республіці повністю розраховувалися за придбану в МТС техніку всього лише близько 1500 господарств, що становило трохи більше 10% [8, с. 227].

Також потрібно відмітити, що в умовах екстенсивного ведення сільського господарства зростання продуктивності праці прямо пов'язане із зростанням капіталовкладень. Але наприкінці 1950-х – початку 1960-х рр. їх обсяг не лише не зріс, але й навіть зменшився. Продавши трактори й сільськогосподарську техніку колгоспам, держава включила їх вартість до складу капіталовкладень у сільське господарство на 1958 р., при цьому сумарна кількість техніки не зросла, а колгоспи опинились під тягарем значних боргів державі [5, с. 113].

Як вже згадувалося вище, створені комісії під час реорганізації МТС мали займатися і вирішенням кадрового питання. Саме на них покладалося завдання раціонального розподілу звільнених кадрів механізаторів та спеціалістів. Радянською владою з цього приводу декларувалося, що оплата праці механізаторів в колгоспах не повинна була бути нижчою, ніж вона була в МТС.

Проте, негайна й обов'язкова ліквідація МТС сприяла масовому від'їзду до міста абсолютної більшості спеціалістів МТС, які боялися втратити статус і бути прирівняними до колгоспників. У результаті нерідко спостерігався вихід із ладу обладнання, яке залишилося без кваліфікованого обслуговування. Негативні наслідки цих заходів відбивалися також і на втраті механізаторських кадрів, які до цього перебували в МТС. Замість того, щоб переходити до колгоспу, вони різними шляхами знаходили роботу в районних центрах, містах, аби лише не йти до колгоспу [10, с. 103].

Сільське господарство втратило половину механізаторів. Заводи сільського машинобудування втратили стійкий внутрішній ринок і вимушені були зменшити виробництво. Експлуатація техніки колгоспами різко погіршилася через недостатньо кваліфіковане обслуговування [10, с. 103].

У зв'язку з передачею техніки господарствам, значно зросла роль колгоспного керівництва. Від них вимагалось більше організаторських здібностей, глибших знань з агротехніки і механізації. Між тим, ще багато голів колгоспів, завідуючих фермами, бригадирів не мали спеціальної освіти. Більшість з них, маючи виробничий досвід, добре виконували свої обов'язки, проте для вирішення окремих складних питань сільськогосподарського виробництва у них не

вистачало спеціальних знань, що негативно позначалося на організації ремонту та догляду за технікою [4, с. 28].

Замість машино–тракторних станцій в селах утворювалися ремонтно–технічні станції (РТС). На них покладалося завдання забезпечити ремонт тракторів та інших машин, технічне обслуговування колгоспів, постачання колгоспам (шляхом продажу) нової техніки, запасних частин, пального, добрив, отрутохімікатів та інших матеріалів. До основної компетенції РТС було також зараховано організацію прокату тих машин, яких колгоспи не мали; виконання окремих видів спеціалізованих робіт; надання допомоги колгоспам по впровадженню у виробництво нової техніки, досягнень науки та передового досвіду з утриманням та використанням машинно–тракторного парку; підвищення кваліфікації механізаторських кадрів [4, с. 10].

Реально ж МТС частіше всього просто ліквідували, і колгоспам, які не мали жодного обладнання, доводилося своїми силами нашвидкуруч завершувати ремонт і підготовку техніки до сівби. Штат працівників на одну РТС затверджувався в кількості 23 осіб, а у відділеннях – усього 10 осіб.

На осінь 1959 р. у республіці діяло 658 ремонтно–технічних станцій і 457 відділень РТС, що в цілому дало зменшення виробничих потужностей на 19%. З числа ліквідованих МТС техніку було продано 113 колгоспам і 135 передано (зазначимо, передано, а не продано) радгоспам та іншим державним організаціям [14, с. 38].

З перших днів існування РТС колгоспи відразу ж зіткнулися з проблемами. На погляд бригадира тракторної бригади О.Чупеєва з колгоспу “40 років Жовтня” Київської області “РТС поки ще не схожі на підприємства, де можна придбати запасні частини і матеріали, контролю над забезпеченням ними колгоспів також немає” [17, с. 90]. “Новостворена Кіровська РТС відірвана від тракторних бригад, не цікавиться справами колгоспу”, – скаржився на роботу РТС бригадир тракторної бригади В. Мельниченко з колгоспу “Україна”, що на Кіровоградщині [17, с. 90].

Слід при цьому відзначити, що й самі керівники господарств, і спеціалісти в 1958 році ще не пристосувалися до роботи в нових умовах і не часто не справлялися з покладеними на них завданнями. Директори, головні інженери і інші спеціалісти таких РТС, передавши техніку колгоспам, обмежилися лише виконанням ремонтних робіт в майстернях по ремонту і технічному обслуговуванню машинно–тракторного парку колгоспів. Самі ж в тракторних бригадах і в колгоспах не бували і не надавали їм допомоги в організації праці, правильному використанню машино–тракторного парку. В ряді випадків директори РТС навіть не турбувалися про те, щоб своєчасно виявити об'єми ремонтних робіт, які потрібно було виконувати для колгоспів і інших організацій з тим, щоб майстерні РТС були б повністю завантажені протягом всього року [15, с. 55].

Перевіркою Новоград–Волинської, Попельнянської і Любарської РТС Житомирської області було встановлено, що в тракторних бригадах зони діяльності цих РТС, плани–графіки технічного догляду і ремонту машин відсутні, виробничі завдання по майстернях РТС також не було складено, не було графіків ремонту

комбайнів. Запасні частини колгоспам відпускалися по заявках без всякого контролю, технічний догляд за тракторами проводився самими механізаторами на польовому стані без допомоги і контролю з боку спеціалістів РТС.

В результаті цього, в тракторних бригадах колгоспу “Перше травня” Попельнянського району технічний догляд тракторів КДП-35 проводився на польовому стані бригади на відкритій площадці. При цьому було проведено розбір двигуна, заміна поршневої групи і інші роботи, які потребують виконання їх лише в закритих приміщеннях. Це призводило до низької якості робіт, підвищення витрат запасних частин і передчасному виходу з ладу машин [15, с. 56].

Так, в колгоспах зони діяльності Попельнянської РТС у квітні 1957 року було витрачено на 1 га умовної оранки запасних частин на 75 коп., а в 1958 році за цей же період – на 1 крб. 19 коп., а в окремих колгоспах витрати запасних частин досягли навіть 2 крб. на 1 га умовної оранки [15, с. 56].

В колгоспі ім. Енгельса цієї ж РТС було 9 тракторів, однак використовувалися вони дуже погано. Причина цього – колгосп не забезпечений кадрами механізації, а РТС не надала йому допомогу в їх підготовці [15, с. 57].

Реорганізація МТС і продаж техніки колгоспам відкрили широкий простір для високопродуктивного використання тракторів, комбайнів та інших машин, подальшого розвитку сільського господарства і зміцнення колгоспів. В господарствах, в яких вдалося в стислі строки налагодити високопродуктивне використання сільськогосподарської техніки, її ремонту та технічного догляду за нею сприяли тому, що польові роботи в цих господарствах проводилися в більш стислі строки і на більш високому агро-технічному рівні, ніж за часів існування МТС [18, с. 201].

Так, в колгоспі ім. Леніна Жовтневого району Миколаївської області, де голова колгоспу герой Соціалістичної праці тов. С.Д. Танченко, було 20 тракторів. Всі вони були в хорошому технічному стані. Під час проведення посіву соняшнику не було жодного випадку простою тракторів по технічних неполадках, в той час коли в 1957 році по цій причині простояло близько 30% тракторів. Правильне використання тракторів дало можливість скоротити строки посіву і поліпшити якість передпосівного обробітку ґрунту [18, с. 202].

Колгоспи Будьонівського району Сталінської області весняні польові роботи в 1958 році проводили більш організовано, ніж в минулому, посів зернових культур закінчився за 3–4 дні. Механізатори, як правило, перевиконували змінні норми виробітку. В колгоспах “Дружба” і “Зоря комунізму” трактористи під час посіву колоскових культур виконували по півтори норми. Таких прикладів можна навести безліч [18, с. 202].

Висновки. Таким чином, колгоспи внаслідок реорганізації, отримавши досить значну в порівнянні з минулим, свободу дій, все ж справжніми господарями на землі не стали. Міцний ланцюг, що ставив їх в залежність від директивних органів, так і не був розірваний. Механізм, за допомогою якого держава без особливих проблем отримувала від колгоспів всі потрібні ресурси, продовжував активно функціонувати.

Зберігалось головне – володіння монополієм правом на матеріально-технічне постачання колгоспів та на державне замовлення продукції, що ними вироблялась. Це, як і раніше, давало змогу державі на свій розсуд розпоряджатися колгоспною продукцією і диктувати їм свої умови.

Об’єктивний аналіз дає підстави стверджувати, що продаж техніки колгоспам мав як позитивну, так і негативну сторони. Якщо говорити про “слабкі місця”, то до них варто було б віднести ту обставину, що перед частиною колгоспів негайно постала проблема погашення кредитів, отриманих для придбання техніки. Адже ні для кого не було секретом, що безболісно розрахуватися за неї могли далеко не всі господарства. Погашення боргу вимагало жорсткої економії, в тому числі на оплаті праці, що привело до помітного зниження оплати трудовня. Економічні стимули праці, які запрацювали після вересня 1953 р., пригасили. Авральний хід реорганізації спонукав також появу чисельних зловживань (завищення ціни на техніку, продаж не відремонтованих машин тощо).

Необхідно також враховувати важливі соціально-демографічні процеси. Село поповнилося армією відносно молодих механізаторів, що, безумовно, якісно поліпшувало структуру сільського населення. Однак варто також зауважити, що цей захід привів і до певного відпливу з села найбільш освіченої, кваліфікованої, а отже продуктивної робочої сили – молоді віком 20–29 років. Інтенсивно покидали село такі потрібні йому механізатори, які могли розраховувати на успішну адаптацію в місті, більш високі заробітки та подальший соціальний ріст. Склалася парадоксальна ситуація: підготовка механізаторських кадрів на селі стала, в деякій мірі, формою підготовки їх до переселення в місто.

Сама ж реорганізація МТС була проведена швидко, вольовим методом, зразу по всій території колишнього СРСР, по всіх господарствах. На протязі всього трьох місяців після прийняття постанови більша частина МТС була ліквідована.

Список використаних джерел

1. Выцлан М.А. Историческая роль МТС в создании и развитии колхозного строя // История СССР / М.А. Выцлан. – 1978. – № 2. – С. 67–79.
2. Гайдамацький П.І. Відродження МТС / П.І. Гайдамацький, М.І. Лобас. – К. : Поліграфкнига, 1997. – 224 с.
3. Докладные записки и информации обкомов КП Украины – об изучении и обслуживании решений Пленума ЦК и тезисов доклада тов. Н.С. Хрущёва “О дальнейшем развитии колхозного строя и реорганизации машинно-тракторных станций”, о потребности подготовки механизаторских кадров для колхозов. – ЦДАГО України. – Ф. 1. ЦК КПУ. – Оп. 31. – Спр. 1010 (06.03–10.09.1959). – 151 арк.
4. Докладные записки и справки сельхозотдела ЦК, обкомов КП Украины, об организации лугомелиоративных, ремонтно-технических и реорганизацию машинно-тракторных станций, об оплате техники колхозами.
5. Завальнюк О.М. Новітня аграрна історія України / О.М. Завальнюк, І.В. Рибак. – Кам’янець-Подільський : Абетка-Нова, 2004. – 240 с.
6. Информации, справки, письма обкомов и райкомов партии, Укрсельхозтехники, Главного управления совхозов при Совете Министров УССР, совнархозов, колхозов совхозов по вопросам завоза запасных частей к сельхозмашинам, строительных материалов, обеспечения автотранспортом, внедрения комплексной механизации сельскохозяйственных процессов (1962–1964 гг.). – ЦДАГО України. – Ф. 1. ЦК КПУ. – Оп. 80. – Спр. 1298. – 211 арк.

7. История колхозного права: Сборник законодательных материалов СССР и РСФСР 1917–1958 гг.: в 2 т. – М.: Госюриздат, 1958–1959 гг. – Т.2 (1917–1958). – 1959. – 539 с.
8. Історія селянства Української РСР: в 2 т. – К.: Наукова думка, 1967. – Від Великого Жовтня до наших днів. – Т.2. – 534 с.
9. Карташов Р.Н. Развитие сельского хозяйства СССР после сентябрьского Пленума ЦК КПСС (1953) // Вопросы истории / Р.Н. Карташов. – 1957. – № 11. – С. 48–64.
10. Климов П.И. Колхозная деревня после сентябрьского Пленума ЦК КПСС (1953–1958) // История СССР / П.И. Климов. – 1959. – № 2. – С. 34–53.
11. Конкин Ю.А. Экономика ремонта сельскохозяйственной техники / Ю.А. Конкин. – М.: Агропромиздат, 1990. – 365 с.
12. Копії вихідних писем в ЦК КПСС, справки сільськогосподарського відділу ЦК КП України, письма, постановлення обкомів КП України і других організацій – об забезпеченні сільськогосподарських машин, о роботі автотранспорту на вивозі цукрової свекли, об оказанні допомоги колхозам, пострадалим від градобою, бурі і другим вопросам. – ЦДАГО України. – Ф. 1. ЦК КПУ. – Оп. 24. – Спр. 5312 (18.2–30.12.1961). – 44 арк.
13. Костик П.С. У боротьбі за технічне оснащення сільського господарства: діяльність Компартії України по створенню і дальшому розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства західних областей УРСР (1939–1975 рр.) / П.С. Костик. – Львів: Вища школа, 1980. – 236 с.
14. Кутафьев А.Г. МТС – решающая сила колхозного движения России / А.Г. Кутафьев. – М.: “Наука”, 1956.
15. Кучумов П.С. Механизация и электрификация сельского хозяйства СССР. Машино-тракторные станции и их роль в подъеме колхозного производства / П.С. Кучумов. – М.: Изд-во Министерства сельского хозяйства СССР, 1951 – 40 с.
16. Ольшевская Г.К. Реорганизация МТС и колхозы в 1958–1961 гг. // Ист. записки / Г.К. Ольшевская. – М., 1986. – Т.114. – С. 5–47.
17. Отчёт УННИМЭСХИ и его станций за 1962 год. – ЦДАВО України. – Ф. 27. Министерство сельского хозяйства. – Оп. 20. – Спр. 243. – 215 арк.
18. Падалка С.С. Україна 60-х – 90-х років ХХ ст. (Державність в історичній площині тоталітаризму, незалежності) / С.С. Падалка. – К.: Ін-т історії України, 2000. – 390 с.

References

1. Vyclan M.A. Istoricheskaja rol' MTS v sozdanii i razvitii kolhoznoho stroja // Istorija SSSR / M.A. Vyclan. – 1978. – № 2. – S. 67–79.
2. Gajdamac'kyj P.I. Vidrozhennja MTS / P.I. Gajdamac'kyj, M.I. Lobas. – K.: Poligrafknyga, 1997. – 224 s.
3. Dokladnye zapiski i informacii obkomov KP Ukrainy – ob izuchenii i obsluzhivanii reshenij Plenuma SK i tezisov doklada tov. N.S. Hrushh'jova “O dal'nejšem razvitii kolhoznoho stroja i reorganizacii mashinno-traktornyh stancij”, o potrebnosti podgotovki mehanizatorskih kadrov dlja kolhozov. – CDAGO Ukrai'ny. – F. 1. SK KPU. – Op. 31. – Spr. 1010 (06.03–10.09.1959). – 151 ark.
4. Dokladnye zapiski i spravki sel'hozotdela SK, obkomov KP Ukrainy, ob organizacii lugomeliorativnyh, remontno-technicheskij i reorganizaciju mashinno-traktornyh stancij, ob oplate tehniki kolhozami.
5. Zaval'njuk O.M. Novitnja agrama istorija Ukrai'ny / O.M. Zaval'njuk, I.V. Rybak. – Kam'janec'-Podil's'kyj: Abetka-Nova, 2004. – 240 s.
6. Informacii, spravki, pis'ma obkomov i rajkomov partii, Ukrsel'hoztehniki, Glavnogo upravlenija sovhozov pri Sovete Ministrov USSR, sovnarhozov, kolhozov sovhozov po voprosam zavoza zapasnyh chastej k sel'hozmashinam, stroitel'nyh materialov, obespečenija avtotransportom, vnedrenija kompleksnoj mehanizacii sel'skohozjajstvennyh processov (1962–1964 gg.). – CDAGO Ukrai'ny. – F. 1. SK KPU. – Op. 80. – Spr. 1298. – 211 ark.
7. Istorija kolhoznoho prava: Sbornik zakonodatel'nyh materialov SSSR i RSFSR 1917–1958 gg.: v 2 t. – M.: Gosjurizdat, 1958–1959 gg. – T. 2 (1917–1958). – 1959. – 539 s.
8. Istorija seljanstva Ukrai'ns'koi' RSR: v 2 t. – K.: Naukova dumka, 1967. – Vid Velykogo Zhovtnja do nashyh dniv. – T. 2. – 534 s.
9. Kartashov R.N. Razvitie sel'skogo hozjajstva SSSR posle sentjabr'skogo Plenuma SK KPSS (1953) // Voprosy istorii / R.N. Kartashov. – 1957. – № 11. – S. 48–64.
10. Klimov P.I. Kolhoznaia derevnja posle sentjabr'skogo Plenuma SK KPSS (1953–1958) // Istorija SSSR / P.I. Klimov. –

1959. – № 2. – S. 34–53.

11. Konkin Ju.A. Jekonomika remonta sel'skohozjajstvennoj tehniki / Ju.A. Konkin. – M.: Agropromizdat, 1990. – 365 s.
12. Kopii ishodjashhij pisem v SK KPSS, spravki sel'hozotdela SK KP Ukrainy, pis'ma, postanovlenija obkomov KP Ukrainy i drugih organizacij – ob obespečenii sel'skohozjajstvennyh mashinami, o rabote avtotransporta na vyvozke saharnoj svekly, ob okazanii pomoshhi kolhozam, postradavshim ot gradoboja, bur' i drugim voprosam. – CDAGO Ukrai'ny. – F. 1. SK KPU. – Op. 24. – Spr. 5312 (18.2–30.12.1961). – 44 ark.
13. Kostyk P.S. U borot'bi za tehniche osnashhennja sil'skogo gospodarstva: dijat'nist' Kompartii' Ukrai'ny po stvorenju i dal'shomu rozvytku material'no-technicnoi' bazy sil'skogo gospodarstva zahidnyh oblastej URSR (1939–1975 rr.) / P.S. Kostyk. – L'viv: Vyshha shkola, 1980. – 236 s.
14. Kutaf'ev A.G. MTS – reshajushhaja sila kolhoznoho dvizhenija Rossii / A.G. Kutaf'ev. – M.: “Nauka”, 1956.
15. Kuchumov P.S. Mehanizacija i jelektrifikacija sel'skogo hozjajstva SSSR. Mashinno-traktornye stancii i ih rol' v pod#eme kolhoznoho proizvodstva / P.S. Kuchumov. – M.: Iz-dvo Ministerstva sel'skogo hozjajstva SSSR, 1951 – 40 s.
16. Ol'shevskaja G.K. Reorganizacija MTS i kolhozy v 1958–1961 gg. // Ist. zapiski / G.K. Ol'shevskaja. – M., 1986. – T. 114. – S. 5–47.
17. Otchjot UNNIMeSHI i ego stancij za 1962 god. – CDAVO Ukrai'ny. – F. 27. Ministerstvo sel'skogo hozjajstva. – Op. 20. – Spr. 243. – 215 ar.
18. Padalka S.S. Ukrai'na 60-h – 90-h rokov XX st. (Derzhavnist' v istorichnij ploshhyni totalitaryzmu, nezalezhnosti) / S.S. Padalka. – K.: In-t istorii' Ukrai'ny, 2000. – 390 s.

Kylikova T. O., applicant, Cherkassy National University of Bogdan Khmelnytsky (Ukraine, Cherkassy), anicid2012@ukr.net

The reorganization of MTS and realities of functioning of technical repair stations in Ukraine

The specific features of the MTS reforms in Ukraine in the late 1950s are discussed in the article. The author specially points out the problems that appeared in agriculture in the context of its implementation. The RTS activity in the first half of 1960s is shown in the article. It is emphasized that the reorganization of MTS and the possibility of buying machinery by collective farms opened a wide scope for the use of high-performance tractors, combines and other machines as well as for further agricultural development and strengthening of collective farms.

Keywords: MTS, RTS, reorganization of farming, agricultural machinery.

Куликова Т. О., соискатель, Черкасский национальный университет им. Богдана Хмельницкого (Украина, Черкассы), anicid2012@ukr.net

Ход реорганизации МТС и реалии функционирования ремонтно-технических станций в Украине

Освещены особенности проведения реформы МТС в Украине в конце 1950–х годов. Указано на проблемы, которые возникли в сельском хозяйстве в контексте ее реализации. Раскрыта деятельность РТС в первой половине 1960–х годов.

Ключевые слова: МТС, РТС, реорганизация, сельскохозяйственная техника.

* * *

УДК 94 (477)

Ветров І. Г.

кандидат історичних наук, професор, заступник
директора Інституту історичної освіти, Національний
педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), stoyan_ta@mail.ru

ПОЧАТОК ВІДБУДОВИ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ У 1943–1945 РР.

У статті розглядається початкова фаза відродження однієї з найважливіших галузей важкої індустрії республіки – хімічної промисловості. Розкриваються підходи союзного та республіканського керівництва до відбудовної стратегії, використання обмежених фінансових, матеріальних і людських ресурсів та форми і методи її реалізації на місцях.

Ключові слова: економіка, політика, відбудова, хімічна промисловість, матеріальні і трудові ресурси, змагальні форми праці.